

על המשפחה ועל הכלכלה

על כסף, עושר והתנהלות כלכלית נכונה - מתוך המקורות

יעל נדלר¹

מהו "כסף" בשבילכם?

השם כסף, לצד היותו שם של מתכת מסוימת (silver), משמש לציון אמצעי תשלום תמורת שירותים, סחורות וכו'. ולפי הזוהר (א, קכג) השם כסף מבטא כיסופים.

מהי התנהלות הנכונה בהקשר של השימוש בכסף?

הכול מתחיל בחינוך. בשנים האחרונות גוברת המודעות לחשיבות החינוך הפיננסי לנוער. המצב הכלכלי של רבות מן המשפחות בישראל אינו שפיר, ולאחרונה, בעיקר בצל מגפת הקורונה, מעגל המתקשים לכלכל עצמם גדל מאוד. ניתוח נתונים שעלו מסקרים ומחקרים מלמד שכי-60% מהמשפחות בישראל נמצאות במשיכת יתר ("מינוס" בכנק). הסיבות למצב זה רבות ומגוונות, אך ניכר שהמקור לרבות מהן הוא היעדר כלים להתמודדות בתרבות של שפע וצריכה. אומנם המצב הכלכלי של משפחה תלוי בכמות הכסף שיש בידה, אולם הגורם שכוחו גדול ממנו הוא התודעה וההתנהלות. בהבנה זו טמונה התקווה לחולל שינוי, שכן הדבר אפשרי, והוא בידנו.

חינוך פיננסי איכותי לבני הנוער, יקנה להם ידע וכלים להתנהלות פיננסית נכונה בבגרותם. רבים מבני הנוער עובדים באופן מזדמן או קבוע, ומממנים לעצמם רישיון נהיגה וקניית מוצרים או שירותים שונים שהם חפצים בהם. ברוב המקרים, התנהלותם של בני הנוער בכל הנוגע לכסף שהגיע לידם (שכר עבודה, דמי כיס) אינטואיטיבית, ובהיעדר משנה סדורה והבנה - הניהול הכספי אינו מקצועי, ומתפתחים הרגלים שגויים. נקודת זמן זו היא חלון הזדמנויות חשוב, וכדאי לנצל ולהעניק להם חינוך פיננסי, להקנות להם כלים שיאפשרו להם התנהלות כלכלית בריאה ומצמיחה - עכשיו, וכמובן גם בהמשך ההרגל יהפוך לטבע).

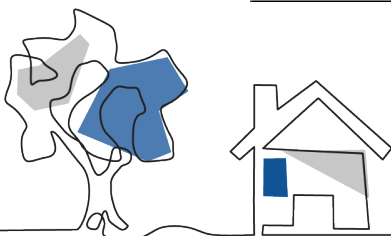
כמחנכים מוטלת עלינו האחריות לצייד את תלמידינו גם בכלים להתנהלות כספית בטווח הקצ והארוך. כשם שאנו עושים בתחומי חיים אחרים, גם בנושא הכסף התפיסה שלנו יונקת מהמקורות היהודיים ומחברת אותם ליום-יום בבחינת תורת חיים. חשוב להבחין בין ערך החיים בצניעות ו"הסתפקות במועט" לבין עוני (יש הטועים ומבלבלים ביניהם). יש אנשים בעלי ממון החיים בצניעות. הדבר מאפשר להם לתרום סכומים ניכרים לצדקה ולקידום מטרות חברתיות.

נוכיר כי ההתנהלות הפיננסית משפיעה גם על הזוגיות: התנהלות נכונה משרה רוגע ותחושת ביטחון, ולעומתה - התנהלות שגויה עשויה לגרום ללחץ רגשי ולתחושות של מרמור ולהגיע לכדי הטחת האשמות הדדית ועוד. משבר כלכלי הוא אחת הסיבות המרכזיות לגירושין.

להלן נושאים אחדים שכדאי להתייחס אליהם:

1. 'מערכת היחסים עם הכסף' - לכל אחד יש 'מערכת יחסים' עם הכסף, הכוללת רגשות ואמונות. בדרך כלל אנו לא עוצרים ומבררים בינינו לבין עצמנו את מחשבותינו ותחושותינו הנוגעות לכסף. האמונות האישיות שלנו התעצבו בהיותנו צעירים בבית ההורים והן משפיעות עלינו לאורך החיים, לדוגמה: מי שחושב ש"כל העשירים גנבים" מן הסתם לא יהיה בעל ממון; רבים מהעוסקים בהוראה סוברים שבבחירתם בעיסוק בחינוך גזרו על עצמם לחיות בצמצום, שהרי "בחינוך אין כסף" וכדומה. זה עלול להיות ביטוי לתופעה "נבואה שמגשימה את עצמה" (אפקט פיגמליון).

1. מפקחת על החינוך הלשוני בחמ"ד

2. **שיח כלכלי** - מחקרים מראים שבקרב זוגות נשואים רבים ובמסגרות המשפחתיות, השיח הכלכלי הוא בגדר "טאבו". הרקע לדחיקת הנושא מסדר היום ולהימנעות מהעיסוק בו עשוי להיות לחץ, חרדה, יחסים מעורערים בין בני זוג או חשש מ"עין הרע". גם רבים מבני הנוער לא רגילים לדבר על כסף. יש החוששים להעלות את הנושא לפני הוריהם, ויש הורים החוששים לדבר עליו עם ילדיהם, שכן גם הם לא למדו נושא זה באופן מסודר בעצמם. מעבר לחוסר ידע, יש הורים הנמנעים מלדבר עם הילדים על המצב הפיננסי של המשפחה כיוון שהם רואים בו תחום השייך לעולם המבוגרים והם אינם רוצים להכביד על הילדים או מרגישים בושה לחשוף את המצב בפניהם (במיוחד במקרים שבהם המצב הכלכלי אינו טוב במיוחד). לכן חשוב שבבית הספר תינתן ההזדמנות לשיח פתוח המאפשר ללמוד מושגי יסוד, להעלות דילמות ולהציע אסטרטגיות לפתרון בעיות כלכליות ואחרות.

3. **כלים להתמודדות עם תרבות השפע** - תודעת שפע, תודעת "יש", מתחילה ב"מודה אני לפניך", בהודיה והוקרה על מה שיש. כבר רבי נחמן כתב:

דע שהמחשבה יש לה תוקף גדול. ואם יחזק ויגבר מחשבתו על איזה דבר שבעולם יוכל לפעול שיהיה כך, ואפילו אם יחזק מחשבתו מאוד שיהיה לו ממון - בוודאי יהיה לו, וכן בכל דבר.

(ליקוטי מוהר"ן, תורה קצג)

רבות נכתב על תרבות השפע, תרבות המעודדת צריכה ללא הגבלה וללא קשר הכרחי לצרכים. כולנו חשופים לאיך ספור פרסומות גלויות וסמויות המעודדות אותנו לרכוש מוצרים ושירותים או חוויות "כאן ועכשיו". יש לזכור שתחום השיווק והפרסום הוא תחום מקצועי שתכליתו לגרום לנו לצרוך יותר ויותר. אומנם רבים סבורים שהם "חסינים" מפני הכוח שמפעילים עליהם המפרסמים והם "אינם מושפעים" מהמסרים המשוגרים לעברם בשלל אמצעים, אבל המחשבה שכל האמצעים הללו אף פעם לא יצליחו להשפיע עלינו - אינה אלא מחשבה תמימה שאינה עולה בקנה אחד עם המציאות. כשאנו נכנסים לקניון - הריח, המוזיקה, הצבעים, המלל שאנחנו שומעים וקוראים - גורמים לנו לפתוח את הארנק. כדי להתמודד עם הקושי, חשוב בין היתר, לתרגל את "שריר" דחיית הסיפוקים.

רוב הישראלים לא ממתנינים שיהיה להם כסף לקנות סלון חדש אלא קונים תחילה ואחר כך משלמים בתשלומים; לא מחכים שיהיה להם די כסף להחליף את הרכב אלא קונים רכב ומממנים את הקנייה בעזרת הלוואה. את המילים: "טוב המכלכל דבריו במשפט" (תהלים קיב, ה) פירש רש"י: "לפי היכולת הוא עומד על צרכיו, ולא בכל תאוות ליבו".

4. **יחס היהדות לכסף** - ביהדות אפשר למצוא מקורות לא מעטים המתייחסים לכסף. יש מקורות המזהירים מפני צבירת ממון, כגון: "מרבח נכסים - מרבח דאגה", ומנגד - "עני חשוב כמות".

בתורה נאמר במפורש שאבותינו - אברהם, יצחק ויעקב - היו בעלי נכסים, ועושרם היה סימן לברכת הקב"ה. אנו מתפללים לה' ומבקשים ממנו מדי יום שייתן לנו פרנסה טובה וכלכלה, וחוזרים על בקשה זו גם בברכת המזון. יש מקורות רבים המציינים שעוני הוא אחד מהייסורים הקשים ביותר הבאים לאדם. ומנגד - מקורות המציינים שהעושר מעמיד את האדם בניסיון: האם יחשוב שההצלחה נובעת רק מכישרונו ויכולותיו או יודה לקב"ה מתוך ידיעה והבנה שהכול מאת ה' שכן "פרנסה מן השמיים"?; האם ישמור את כולו לעצמו או יעניק ממנו לאחרים, ואף יפריש ממנו סכומים קבועים (מעשר) לצדקה? החינוך להפרשת מעשר מהכנסותינו ולנתינת צדקה מתחיל בגיל צעיר: יש הורים שעם תחילת נתינת דמי הכיס לילדיהם, נותנים להם לצד קופת חיסכון, גם קופת צדקה כדי להרגילם לתת מכספם לאחרים.

